

foodwatch

Report 2022

Nederlandse samenvatting

LOCKED-IN PESTICIDES

The European Union's dependency on harmful pesticides and how to overcome it

Nederlandse samenvatting

Foodwatch-rapport 'Locked-in Pesticides'

De afhankelijkheid van de Europese Unie van schadelijke pesticiden en hoe die te overwinnen

Download het volledige Engelstalige rapport via:

https://www.foodwatch.org/fileadmin/-NL/Foodwatch_Pesticides_Report_2022.pdf

INLEIDING

Het landbouwsysteem van de Europese Unie is afhankelijk van het gebruik van pesticiden in een mate die gewoonlijk wordt omschreven als 'lock-in'. Deze term is afgeleid van de neurologische aandoening 'locked-in syndrome', die een verlamming van het lichaam beschrijft. Hoewel de patiënt bij bewustzijn is en het cognitieve functioneren meestal onaangetast is, hebben ze geen controle over hun lichaam.

De analogie met de 'moderne' landbouw is treffend. Het grootste deel van de landbouwproducten wordt verkocht aan een 'handvol' bedrijven en grote detailhandelaren die de prijs, de rassen en de kwaliteit bepalen. Veel boeren weten niet eens welke prijs hun product(en) zullen opbrengen totdat de oogst begint. Locked-in boeren kunnen alleen winst maken door de kosten per geproduceerde eenheid te verlagen of meer eenheden te produceren tegen dezelfde kosten. Deze strategie wordt door de meeste boeren gevolgd, wat leidt tot een permanente race naar de bodem, samen met de bijbehorende nadelige externe effecten: plattelandsvlucht (migratie en eliminatie van infrastructuur, vooral voor verwerking), vernietiging van het milieu, overproductie en omvangrijke subsidies. De externe kosten van het mondiale voedselsysteem zijn duizelingwekkend. Pesticiden staan centraal in deze strategie.

Aanvankelijk leken pesticiden een nuttig instrument voor de bestrijding van plagen en ziekten, maar dat is een bekrompen visie. Spoedig na hun invoering werden pesticiden de sleuteltechnologie voor het tot stand brengen en in stand houden van zeer vereenvoudigde, en dus - in alle opzichten - kwetsbare landbouwproductiesystemen. Deze kwetsbaarheid creëert een zelfversterkende afhankelijkheid van pesticiden, die heeft geleid tot een lock-in waaraan geen ontsnappen mogelijk lijkt.

DE WEG NAAR AFHANKELIJKHEID VAN PESTICIDEN

Er kunnen drie belangrijke sociaal-economische factoren worden aangewezen die van cruciaal belang zijn voor de ontwikkeling van de afhankelijkheid van de landbouw van het gebruik van pesticiden: internationale handel, landroof en plattelandsvlucht (migratie). Deze drie drijvende krachten zijn nauw met elkaar verbonden en hebben in de loop der tijd het grootschalige gebruik van pesticiden

onvermijdelijk gemaakt. De beschikbaarheid van bepaalde pesticiden (of soorten gebruik) betekende ook een 'first-mover advantage', waardoor boeren hun gewassen kostenefficiënter kunnen telen of gewassen kunnen produceren die visueel aantrekkelijker waren - waardoor alle concurrerende boeren gedwongen worden hun voorbeeld te volgen.

Herbiciden en plantengroeieregulatoren (PGR's) zijn twee voorbeelden: eenmaal geïntroduceerd, was hun grootschalige adoptie onvermijdelijk. De snelle acceptatie van herbiciden en PGR's was ook een reactie op de wereldwijde overproductie in de jaren zestig. Veel regeringen beperkten de productie, meestal via gebiedsbeperkingen. Lage producentenprijzen dwongen boeren om de arbeidskosten te verlagen, wat leidde tot het gebruik van herbiciden, terwijl het gebruik van PGR's een hoger stikstofgebruik en dus een hogere productie per toegestane hectare mogelijk maakte. Aangezien er vóór de toelating geen risicobeoordeling bestond, werd afhankelijkheid van pesticiden gecreëerd zonder dat men zich daarvan bewust was of daarover discussieerde.

Het gebruik van bestrijdingsmiddelen is ten minste sinds de jaren zestig sterk bekritiseerd, en het debat is al zo'n zes decennia aan de gang. De Europese Unie heeft de toelating van pesticiden geharmoniseerd, en er is EU-wetgeving aangenomen om het gebruik en/of de risico's van pesticiden te verminderen.

In de Europese Unie kan over het geheel genomen de afgelopen decennia geen vermindering van het pesticidengebruik worden geconstateerd. Het gebruik van herbiciden is sinds de jaren negentig toegenomen, en het is zeer waarschijnlijk dat ook de intensiteit van het pesticidengebruik (het aantal doses per oppervlakte) is toegenomen, omdat er meer pesticiden met lage doses worden gebruikt, terwijl de totale verkochte hoeveelheden stabiel zijn gebleven of zijn toegenomen.

Frankrijk, Duitsland en Nederland zijn de grootste gebruikers van pesticiden in de Europese Unie. Deze landen hanteren verschillende parameters voor de evaluatie van het pesticidengebruik. In Frankrijk is het Ecophyto-plan om het gebruik van pesticiden tussen 2008 en 2018 met 50% te verminderen mislukt, ondanks uitstekend onderzoek door overheidsinstellingen (bijv. INRAE) en het bestaan van alternatieven. In Duitsland en Nederland is het gebruik van pesticiden noch in hoeveelheid, noch in toxiciteit afgenomen, en is de intensiteit toegenomen (aantal behandelde hectaren).

Vanaf het allereerste begin zijn verschillende negatieve neveneffecten van het gebruik van pesticiden waargenomen. Ongedierte werd snel resistent, zelfs tegen arseenhoudende bestrijdingsmiddelen en waterstofcyanide. Het feit dat pesticiden nuttige organismen uitschakelen en een nog hogere plaagdruk (herleving) kunnen veroorzaken, is al bekend sinds de jaren vijftig. Zowel resistentie als herleving leiden tot een hoger pesticidengebruik (zelfversterkende afhankelijkheid).

Residuen in voedsel begonnen consumenten al rond 1900 zorgen te baren, en de eerste ernstige negatieve gezondheidseffecten werden waargenomen in de jaren '20, toen Duitse wijnbouwers ernstig ziek werden na zware toepassingen van calciumarsenaat om de fruitmot te bestrijden. Momenteel kunnen dezelfde of soortgelijke negatieve effecten van het gebruik van pesticiden nog steeds worden waargenomen. Bovendien veroorzaken pesticiden (vooral herbiciden) in het grondwater aanzienlijke economische schade.

De werkelijke prijs van het gebruik van pesticiden is hoog. Hoewel er weinig gegevens beschikbaar zijn, worden de jaarlijkse externe kosten in de EU eerder in de miljarden euro's dan in de miljoenen euro's geschat. Tegelijkertijd wordt er zeer weinig uitgegeven aan het vermijden en/of verminderen van het pesticidengebruik.

HET LOCK-IN SYNDROOM: WAAROM WE ER NIET IN SLAGEN ER AAN TE ONTSNAPPEN

Hoewel pesticiden aanzienlijke schade aanrichten en kunnen worden gezien als de katalysator van een schadelijk en kostbaar landbouwsysteem, is bijna elke poging om het gebruik van pesticiden op grote schaal terug te dringen mislukt. Er zijn verschillende redenen voor deze situatie. Pesticiden worden vaak gezien als landbouwgereedschap dat eenvoudigweg moet worden vervangen door minder schadelijke middelen. Deze bekrompen benadering is gedoemd te mislukken.

Hoewel niet-chemische bestrijding, vooral de biologische bestrijding van schadelijke geleedpotigen, meestal efficiënter is dan het gebruik van insecticiden/acariciden, zijn er sociale en enkele economische beperkingen. Substitutie mislukt wanneer het gaat om het gebruik van herbiciden en fungiciden. Het huidige landbouwsysteem draait al tientallen jaren om het gebruik ervan. Het is van het grootste belang de sociaal-economische drijfveren te begrijpen die telers "gevangen" houden en dwingen pesticiden te gebruiken.

De sociaal-economische factoren die tot insluiting van pesticiden leiden, kunnen in twee categorieën worden ingedeeld: de ene vermindert de diversiteit (genetische diversiteit, gewasdiversiteit), en de andere dwingt tot rationalisatie (kostenverlaging) en vermindert de biodiversiteit. Deze drijvende krachten zijn met elkaar verweven en hangen onderling samen.

De wereldwijde concurrentie tussen (nog steeds) miljoenen boeren en de sterke consolidatie aan zowel de aanbodzijde (landbouw inputs) als de vraagzijde (kopers van producten) zijn de twee belangrijkste drijfveren, die leiden tot een race naar de bodem. Het lijkt erop dat deze race naar de bodem heeft geleid tot een eeuwig verlies voor boeren, het milieu en de rest van de samenleving - behalve voor de geconsolideerde bedrijven aan de aanbodzijde (bestrijdingsmiddelen, kunstmest, zaaigoed, veevoeder) en de vraagzijde.

Industriële landbouw, inclusief bestrijdingsmiddelen, wordt vaak gezien als het ‘noodzakelijke kwaad’ om grote hoeveelheden betaalbaar voedsel te produceren ‘voor een groeiende bevolking’. Wanneer we echter kijken naar input versus output, produceren Afrikaanse en Aziatische boeren veel efficiënter voedsel dan Europese boeren; kleinere boerderijen zijn over het algemeen winstgevender dan grotere boerderijen. Kleine landbouwbedrijven zijn over het algemeen winstgevender dan grote. Grote landbouwbedrijven zijn meer afhankelijk van subsidies dan kleinere landbouwbedrijven. Slechts een fractie van de Europese landbouwgrond wordt momenteel gebruikt voor het produceren van de soorten voedsel die mensen zouden moeten eten om een gezond (en klimaatvriendelijk) dieet te behouden. Grote hoeveelheden land en andere hulpbronnen worden gebruikt voor de productie van diervoeder voor de vlees- en zuivelproductie. De EU-landbouw voedt jaarlijks 7 miljard landbouwdieren en ‘slechts’ 450 miljoen mensen. Miljoenen tonnen voedsel worden verspild. De totale externe kosten van het voedselsysteem rijzen de pan uit. De bewering dat de industriële landbouw betaalbaar voedsel produceert, lijkt in schril contrast te staan met de realiteit. In wezen hebben de voorstanders van ‘moderne’ landbouw een onjuist begrip van de prestatie.

Vaak pakken politici uitdagingen pas aan als ernstige problemen urgent zijn geworden. In de afgelopen decennia heeft de industriële landbouw veel milieu- en sociale problemen veroorzaakt, wat heeft geleid tot een grote lappendeken van ad-hocwetgeving en -beleid. Aangezien elk probleem afzonderlijk wordt aangepakt, is er is er geen samenhang en zijn sommige beleidslijnen zelfs tegenstrijdig. Veel landbouwvraagstukken, zoals het gebruik van bestrijdingsmiddelen, hangen echter nauw samen met andere vraagstukken, en de landbouw van de toekomst moet op een alomvattende manier worden bekeken en gepland. De matiging van de antropogene klimaatverandering is een kans om een ‘opgesloten’ systeem te transformeren en positieve synergieën te creëren. Veel agronomische maatregelen ter voorkoming van het gebruik van pesticiden lossen ook andere dringende problemen op of verminderen die, en een herverdeling van de middelen ten gunste van een grotere economische onafhankelijkheid van de landbouwers zal sociale problemen oplossen. Een innovatieve aanpak van het oplossen van problemen is noodzakelijk.

Omdat het landbouwsysteem zich in een economische lock-in voor pesticiden bevindt, moeten beleidsveranderingen in de eerste plaats economisch van aard zijn. De veranderingen moeten verschillende doelstellingen dienen:

1. verhoging van de kosten van de huidige, niet-duurzame en extern dure landbouwpraktijken;
2. verhoging van het landbouwinkomen uit gediversifieerde, pesticidenvrije productie

3. niet-chemische alternatieven haalbaarder maken;
4. de huidige, niet-duurzame landbouwpraktijken strikt reguleren
5. duurzame productie beschermen tegen concurrentie van niet-duurzame productie.

KANSEN OM TE ONTSNAPPEN AAN DE LOCK-IN VAN PESTICIDEN

Het menselijke voedselproductiesysteem wordt momenteel geconfronteerd met verschillende ernstige bedreigingen: klimaatverandering, verlies van (bio)diversiteit en plattelandsvlucht (migratie plus het verdwijnen van de plattelandsinfrastructuur). De ‘moderne’ landbouw is een van de belangrijkste oorzaken van deze bedreigingen. Elk initiatief om het gebruik van pesticiden op grote schaal uit te bannen moet op een holistische manier kijken naar landbouw, menselijke voeding en de huidige wereldwijde bedreigingen.

Het ‘goede nieuws’ is dat de Europese Unie (en alle geïndustrialiseerde landen) eerder met een overproductieprobleem dan met een voedseltekort te kampen hebben. Bovendien is er een grote hoeveelheid financiële middelen beschikbaar, die kunnen worden herverdeeld. Deze situatie moet worden gezien als een comfortabele uitgangspositie, waarin een win-win-win-situatie kan worden gecreëerd, zodra de samenleving in een transparante, democratische en open dialoog tot een akkoord kan komen.

De meeste politieke en economische instrumenten om de landbouw om te vormen en het gebruik van pesticiden uit te bannen, bestaan al. Ze moeten alleen nog worden toegepast en/of sterk worden verbeterd. Bovendien zijn er reeds aanzienlijke overheidsmiddelen (GLB3-subsidies) voor de financiering van een omschakeling, en er zullen nog meer middelen beschikbaar komen wanneer de pesticidenheffing/-belasting wordt ingevoerd en een voldoende hoge koolstofprijs (via belastingen of emissiehandel) wordt vastgesteld voor alle externe landbouwproductiemiddelen, inclusief ingevoerde diervoeders en meststoffen. Een herverdeling van de GLB-subsidies is echter dringend nodig. Het GLB moet steun verlenen voor landbouwarbeid (niet voor grondbezit), rechtstreekse afzet en regionale waardeketens.

Het pesticidenbeleid van de EU vertoont grote gebreken en is - zoals een groot deel van het landbouw-/milieubeleid in de EU - niet coherent en niet afgestemd op overkoepelende politieke doelstellingen. Bovenal moet de nationale toelating strikt worden afgestemd op de doelstellingen van de ‘Richtlijn/verordening inzake duurzaam gebruik van pesticiden’. Registraties voor alle gebruikers die niet in overeenstemming zijn met geïntegreerde plaagbestrijding of biologische bestrijding, of die uitsluitend voor cosmetische doeleinden dienen, moeten worden ingetrokken. Een cumulatief maximumresidugehalte van 0,01 mg/kg

moet geleidelijk worden ingevoerd ter ondersteuning van de overgang naar landbouw zonder bestrijdingsmiddelen. Verder moet worden nagedacht over het verbod op reclame voor bestrijdingsmiddelen. Om weglek-effecten te voorkomen, moeten voor de handel in landbouwproducten aanpassingsovereenkomsten aan de grenzen worden ingevoerd, zoals de onlangs voorgestelde Carbon Border Adjustment.

Zeer onlangs zijn alle OESO-leden het eens geworden over een minimumbelasting voor bedrijven, en de VN-Mensenrechtenraad heeft de toegang tot een schoon milieu erkend als een fundamenteel recht. Deze belangrijke verwezenlijkingen tonen aan dat wereldwijde actie mogelijk is. Een wereldwijde dialoog over landbouwproductie en -handel is ook dringend nodig. Het huidige voedselproductiesysteem heeft in de meeste landen een negatieve economische balans wanneer alle externe kosten worden meegerekend. De meeste landen staan voor dezelfde kostbare uitdagingen. Gezien de onvermijdelijke versnelling van de klimaatverandering en het voortdurende verlies van biodiversiteit, is de huidige politieke stagnatie in het landbouwbeleid onverantwoord. Mondiale samenwerking is absoluut noodzakelijk.

ACTIEPLAN VOOR EEN PESTICIDENVRIJE EU

Foodwatch presenteert een innovatieve aanpak voor een pesticidenvrije EU. Er zijn tal van beleidswijzigingen nodig om de uitvoering van agronomische maatregelen ter voorkoming van pesticidengebruik aan te moedigen:

1. beginnen met het belasten van pesticiden met externe kosten;
2. de vergoedingen voor de toelating en de wetgeving van bestrijdingsmiddelen met externe kosten verhogen;
3. koolstofbeprijzing invoeren;
4. financiële steun verlenen voor rechtstreekse verkoop;
5. financiële steun verlenen aan lokale en regionale waardeketens;
6. het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) van de EU hervormen met doelstellingen voor pesticidenreductie en de volgende maatregelen (her)overwegen:
 - a. directe en indirecte subsidies voor vlees- en zuivelproductie moeten worden afgeschaft
 - b. basisbetalingen voor plattelandarbeid en toewijzing aan de productie van klimaatvriendelijk, gezond menselijk voedsel

- c. veel krachtigere ondersteuning van rechtstreekse afzet en lokale voedselverwerking;
 - d. alleen subsidies toe te kennen onder specifieke voorwaarden, waaronder eenjarige en/of meerjarige bloemstroken, herstel van leefgebieden en aanleg van nieuwe leefgebieden (bijv. heggen), beheerde braaklegging, verplichte rotatie van gewassen tussen elk akkerbouwgewas (onder voorwaarden), permanente instandhouding van een groenbedekking tussen de rijen in meerjarige gewassen (onder voorwaarden) en vruchtwisseling (onder voorwaarden).
7. de afschrijving aanpassen;
 8. binnenlandse (EU) en internationale handelsregels verbeteren tot een juridisch kader met regels inzake verplichte mensenrechten en gepaste zorgvuldigheid op milieugebied;
 9. coherentie brengen in de EU-wetgeving inzake pesticiden door:
 - a. sterke nationale, wettelijk bindende IPM-regels voor elk gewas te ontwikkelen, inclusief ‘vruchtwisselingswetten’, en geleidelijk alle behandelingen/indicaties van chemische bestrijdingsmiddelen in te trekken die tot overtreding van deze regels zouden leiden;
 - b. alle toegelaten indicaties te herzien
 10. de goedkeuring van zeer kwetsbare variëteiten intrekken;
 11. het onderwerp toegepaste landbouwentomologie op te nemen in de opleiding van telers en landbouwtechnici
 12. investeren in onderzoek om verschillende kennislacunes te dichten.

Deze aanpak wordt vertaald in een pesticidenreductieplan met gewasdoelstellingen. De potentiële toekomst wordt gewas voor gewas geschetst, de belangrijkste agronomische maatregelen voor een pesticidevrije landbouw worden opgesomd, en het ondersteunende beleid wordt beschreven. Op deze manier uitgesplitst lijkt de weg naar een pesticidevrije landbouw in de EU zeer goed begaanbaar. Alle instrumenten zijn voorhanden, en voor een productiedaling hoeft niet te worden gevreesd.

Het moge duidelijk zijn dat de landbouwproductie de komende decennia ingrijpend zal veranderen: Alle landbouwproductiemiddelen die op fossiele

brandstoffen zijn gebaseerd, moeten sterk worden verminderd of vervangen, en de waterschaarste zal een heroverweging van het watergebruik in de landbouw noodzakelijk maken. Sommige van de beste bodems in Europa worden momenteel gebruikt voor de teelt van kuilmaïs voor niet-voedingsdoeleinden, voedergranen en suikerbieten - een discussie over de toewijzing van hulpbronnen en energie-efficiëntie is dringend nodig. In het algemeen moet de samenleving beslissen of een voortzetting van 'policy design by chaos' te verkiezen is boven een 'design by choice'.

Download het volledige Engelstalige rapport via:

https://www.foodwatch.org/fileadmin/-NL/Foodwatch_Pesticides_Report_2022.pdf